

Morten Thing
BUND

Det jødiske socialistparti 1897 – idag
SFAH's småbogsserie nr. 2

Af docent Håkan Blomqvist

Under trycket av Israels krig och folkrättsbrott i Gaza söker en växande judisk opinion alternativ till den sionistiska statsideologi som radikaliserats högerut. *Jewish Voice for Peace* i USA, *The International Jewish Collective for Justice in Palestina* (IJCJP) med flera icke- eller rentav anti-sionistiska judiska rörelser vinner särskilt yngre anhängare på alla kontinenter och påminner om att sionismen inte alltid dominerat ens den sekulära judenheten. Bland de judiska motståndarna till sionismen återfinns en renässans för det judiska arbetarpartiet Bund som länge dominerade judisk arbetarrörelse och vänster fram till Förintelsen och upprättandet av staten Israel.

Morten Thing har författat en rik och komprimerad historik över Bunds historia, från bildandet i Vilna (Vilnius), i det tsarryska imperiet 1897, över mellankrigstiden som politiskt parti i det självständiga Polen till efterkrigstidens globala nätverk av Bund-organisationer utanför Östblocket där partiet förbjöds.

Doikayt – ”härhet” – uttryckte Bunds strävan att tillsammans med övriga arbetarklassrörelser kämpa för socialism med demokratiska och sociala rättigheter ”på platsen” där det judiska proletariatet levde. Detta i kontrast till sionismens – ”därhet” – alltså frigörelse i landet långt borta, Palestina.

Jiddischkeit – jiddisch som språk och kultur – representerade för Bund det judiska proletariats identitet till skillnad från sionisternas försök att göra rabbinatets hebreiska till modernt judiskt nationalspråk.

Nationell autonomi inom mångnationella stater kontra sionismens strävan efter en judisk nationalstat sågs som grund för Bunds internationalism kontra vad de såg som sionismens borgerliga nationalism.

Thing skildrar i sin historik Bunds utveckling från judiska arbetarföreningar och försvarsmiliser i det sena 1800- och det tidiga 1900-talets ryska tsardöme med kulmen i 1905 års revolution. Tillbakagången under den tsaristiska motreaktionen vändes under den nya ryska strejkvågen 1912 efter massakern på guldarbetare i Sibirien. Under de ryska revolutionerna 1917 kom Bund att i huvudsak tillhöra den mensjevikiska sidan och Thing skildrar de ideologiska striderna inom den ryska socialdemokratin från 1903. Bund som tillhört grundarna av partiet var motståndare till Lenins perspektiv och tog avstånd från bolsjevikernas maktövertagande i ”Oktoberrevolutionen” 1917. Under proletärdiktaturen och inbördeskriget som följde splittrades ryska Bund där den socialdemokratiska delen förbjöds medan de prokommunistiska formade kommunistpartiets judiska sektioner, innan dessa likviderades under Stalin.

Bund i det självständiga Polen kom i början av 1930-talet att ansluta sig till den socialdemokratiska internationalen och utvecklas till ett massparti i ledningen av judiska arbetarorganisationer på det fackliga, kulturella och politiska området. Thing går igenom de olika delarna, från barn- och ungdomsorganisationer till jiddischkulturens skolsystem och kulturuttryck. Men centralt är förstas den politiska judiska organiseringen kring demokratisk socialism med kulmen 1939 när den tyska invasionen krossade Polens självständighet. Ändå överlevde länge Bunds organisation och aktiviteter till och med i de judiska getton som tyskarna inrättade. Under upproret i Warszawas getto våren 1943 spelade Bunds medlemmar en avgörande roll.

Things historik innehåller också en kortare del om Bunds utveckling efter 1945, splittringen i Polen under den kommunistiska regimen och bildandet av det internationella nätverk som från 1947 samordnades av bundister i exil i New York.

I en så pass begränsad historik om 100 sidor har Thing både lyckats ge en rimlig översikt kombinerad med djupdykningar i ideologiska frågor kring nation, språk, demokrati och kommunism. Genom ett antal mikrobiografier över ledande bundister speglas rörelsens utveckling och ideologiska brytningar. Ett särskilt kapitel ägnas Anna Mironovna Leepa, ledaren för Bund i Köpenhamn som i splittringen mellan kommunister och socialdemokrater efter 1917 ådrog sig vänsterns raseri och gick ett ganska sorgligt öde till mötes.

Morten Things täta men innehållsrika historik över det judiska icke-sionistiska arbetarpartiet Bunds historia, utkommer under dagar av renässans - i praktiken - för många av rörelsens idéer bland judiska kritiker av Israels krig och utveckling. På så sätt utgör den närmast en förlängning av Things bok *Israel, et mislykket samfund, en mislykket stat* (2023). För dem som söker judiska alternativ till den nuvarande katastrofen kan Bunds ideologiska, politiska och kulturella historia utgöra en inspirerande erfarenhet från andra utvägar som en gång tycktes möjliga.

Håkan Blomqvist er docent ved Institute of contemporary history
Södertörn university, Stockholm. Og bl.a. forfatter til bogen "*Socialism på jiddisch*".

I SFAHs tidsskrift Arbejderhistorie 2/2025 vil Håkan Blomqvist bidrage med en mere uddybet og diskuterende anmeldelse af Morten Things bog om Bund.